

O scurtă călătorie în universul Eduard Pamfil

Ștefan Kecskemeti

Începusem să îmi imaginez câteva eseuri despre un secol de psihiatrie, îmi puneam întrebarea dacă secolul XX a fost sau nu secolul psihiatriei și am dorit să prezint rezumativ un studiu psihiatric al secolului pe care urma să-l părăsim în curând. Mai încolo am să încerc să rezum cele gândite atunci și publicate în revista noastră *Aletheia*. Dar până atunci aș dori să prezint aici fragmente dintr-un articol scris în amintirea maestrului meu sub titlul :

Recurs la memorie, o scurtă călătorie în universul Eduard Pamfil

Alegând dintre alternativele prezentării unei imagini fotografice ce cuprinde o singură clipă care surprinde figura ușor aplecată înainte, cu capul de un oval discret alungit în jos, gâtul întotdeauna, vara sau iarna, flancat de fularul maroniu bătând spre bordo, expresia feței între oboseală și spleen, pronunțând una din frazele strălucitoare cu care cucerea orice auditoriu capabil să depășească mediocritatea semidoctilor, categoria celor în veci iritați de simpla sa prezență; sau tentativa unui portret ceea ce solicită sinteza succesiunii de întâlniri în decursul mai multor decenii. Am ales a doua alternativă.

Această alternativă presupune conștiința faptului că orice portret este rezultatul convergenței unor imagini în succesiunea fictivă a timpilor trecuți, cu propria subiectivitate, care însoțește orice evocare. Cu claritatea unei reprezentări primare îmi reapare din negura timpurilor imaginea conferențiarului Eduard Pamfil în veci cu o beretă albastră mare cât un platou, cândva înspre sfârșitul anilor '40, urcând sprinten în tramvaiul care duce dinspre facultatea de medicină din Timișoara mea natală, spre centru. În acele timpuri grele se pune adesea întrebarea, deși se cunoștea foarte bine răspunsul, ce a putut determina un tânăr și rasat intelectual, cu o evidentă perspectivă de a face carieră în occident, să aleagă întoarcerea în țară după ce devenise cunoscut în Franța ca eminent neurolog, apoi psihiatru, prieten cu Gastaut, mai târziu cu micul și negriciosul catalan Ajuriaguerra sau cu titanul psihiatriei franceze Henri Ey. Răspunsul e simplu:

un ciudat sentiment al datoriei față de patrie, niciodată declarat cu patosul gol, patriotard al celor care apud Eminescu „la Paris învață la cravata cum să-și lege etc.”, nevoia de a dăruși și altora din comorile adunate în cursul peregrinării prin lumea largă. Păcat capital, pentru care a plătit ca mulți alți intelectuali de valoare cu pușcărie urmată de exil – ca director al Căminului Spital Siret de care am amintit pe undeva mai sus - după episodul „centenarul independenței și studențimea din Cluj”.

Revenit la Timișoara de care nu se va mai despărți, îl reîntâlnesc abia în anii '60 cu ocazia diverselor consfătuiri și conferințe patronate de Domnia sa la Timișoara sau la noi. Erau niște manifestări de neuitat prin ținută, prin strălucirea spiritului său veșnic treaz, deschis divergenței ideatice, uimindu-și auditoriul cu scânteierile neașteptatului, paradoxurilor, ce incitau mereu la reevaluarea vechilor cunoștințe, la reasezarea lucrurilor, menținând vie deschiderea spiritului spre tot ce este nou. Încă de pe atunci l-am numit „marele jucător”. Era cea mai perfectă reprezentare a lui HOMO LUDENS, exemplu ideal pentru aceea neotenie care ne conservă capacitatea deschiderii spre darul mirării, motiv de a ne pune întrebări până la sfârșitul vieții. La moartea directorului nostru, a deja amintitului Dr.Vasile Ilea junior, venind cu speranța de a-l mai găsi în viață, a întârziat găsindu-l pe catafalc. Atunci, noi înșine înspăimântați de imaginea morții, am citit pentru o clipă și pe fața lui aceeași spaimă. Asta m-a făcut să înțeleg cât iubea și el viața.

Când la concursul pentru doctorat am pus semnul de egalitate între delir și modalitățile trăirilor uitate de noi din copilărie, îmi aduc aminte că m-a întrebat: Chiar crezi asta? Avea ce avea cu propria sa copilărie. Mai târziu, cu ocazia deselor sale vizite la noi, la Cadea, ne povestea despre Geneva puritan calvină, unde s-a născut dintr-o mamă hughenotă, despre Clujul unde tatăl său fusese profesor universitar, dar mai ales despre minunatele veri petrecute undeva în Bărăganul lui Panait Istrati, locuri unde pe înserat peisajul cuprins de dogoarea caniculei înota în norii de praf ridicați de animalele în drum spre casă. Avea în ciuda incontestabilului aer de occidental și ceva levantin în el, motiv al veșnicului dor de a ajunge în capitală, ținta pentru care a făcut în zadar poate singurul mare compromis în viață.

A fost un campion al iubirii și bucuriei, interonticitatea despre care a vorbit de atâtea ori a fost realmente mediul său de viață; cu umor (și nu consider impietate să amintesc numeroasele sale căsnicii terminate, cu excepția primei, cu un lamentabil eșec) ne spunea că el niciodată nu a fost un cuceritor, ci s-a lăsat doar „răpit” de femei. Poate și asta făcea parte din destinul său.

Dacă nu i se înghițeau ifosele, era un musafir nemaipomenit de plăcut, capabil să se simtă bine în condiții modeste de ospitalitate, surprinzând pe oricine cu originalitatea sa.

Îmi amintesc cum la una din consfătuirile organizate de noi a trebuit să tărăgănăm deschiderea festivă în ciuda prezenței oficialităților vremii. Neînțelegând motivele întârzierii am fugit acasă, unde îl lăsasem după micul dejun. L-am găsit stând în poziția lui preferată, ușor aplecat vis-a-vis de motănelul nostru Tighițul, așezat și el pe un scaun, „stând de vorbă”. Fără a se sinchisi de reproșurile pentru întârziere, mi-a spus senin că a avut parte de un dialog foarte interesant. Asemenea dialoguri o fi avut și cu cățelul său Tuș, intrat în legendă.

A fost pentru mine nu numai un dascăl miraculos, dar nu a făcut școală de psihiatrie, deși acad. profesor Dr. Mircea Lăzărescu, conf. dr. Ștefan Stössel (Pișta lui mare, cel mic fiind subsemnatul) și dr. Doru Ogodescu, cei doi din urmă trecuți și ei de atunci în neființă, au avut norocul de a sta în preajma lui timp îndelungat. A avut în schimb darul de a ne învăța cum trebuie gândită psihiatria, care este etosul ei, în ce constă puterea și slăbiciunea psihiatrului și până unde ai dreptul de a interveni în destinul seamănului tău prin cuvânt, medicament sau mijloacele eroice de tratament. Eu cel puțin cu asta am rămas după multe întâlniri și discuții.

Doar Doru Ogodescu a reușit să salveze ceva psihiatriei românești din ideile sale despre nevroze (nu "neuroză" obișnuia să sublinieze, fiindcă această ultimă formulare ar aduce a „neurologie” repudiată din cine știe ce motive, din moment ce și-a început cariera de medic ca neurolog exact ca veșnic criticatul Freud) și psihoze. Păcat, mare păcat că nu s-au finalizat ideile sale și despre personalitățile anormale (datorită poate și scârbei sale față de psihopați).

Neobositele sale critici, cu notă evident subiectivă, a psihanalizei freudiene, mă face să cred că se datorează unui mecanism de defensă a celui cu un id deosebit de puternic în veci terorizat de puritanul superego calvin adus cu sine din Geneva sa natală, fiindcă unul din inamicii săi personali a fost mai întotdeauna așa-zisul inconștient, așa zice neformulatul sau desemantizatul din mintea noastră. În această privință, fără nici un dubiu, a fost și ca psihiatru un om subiectiv, dar interontic cel ce scapă de propria sa subiectivitate este mai degrabă un monstru decât un om. Aci se și epuizează slăbiciunea domniei sale ca psihiatru. În rest a fost prin tot ce a spus și a făcut ca psihiatru paradigma gândirii creatoare, divergente, deschise, model de gândire maieutică socratică. Păcat numai că nu a avut parte de discipoli de talia lui Platon sau Xenofon.

Atunci când a plecat dintre noi, după o lungă suferință purtată cu demnitate, ducând cu el în mormânt pălăria maron, ponosită, care cu mulți ani în urmă luase locul imensei berete albastre în care l-am cunoscut, a pornit să reîntâlnească pe câmpurile eleusine prietenii și discipoli săi care l-au precedat. Fie ca stilul său de a trăi psihiatria să supraviețuiască efemerei eternități a memoriei noastre!

La înmormântarea lui l-am reîntâlnit pe Pista Stössel, aflat întâmplător la Timișoara cu a doua sa soție. A fost o ocazie cutremurătoare, fiindcă acel Pișta cu mintea strălucitoare, spiritual, calități care îl făceau, în ciuda spatelui adus cu o ușoară ghebozitate, o figură plină de farmec, nu mai exista. Intervenția pentru o tumoare cerebrală l-a transformat într-un cu totul alt om, de nerecunoscut. Asta m-a făcut să-mi aduc aminte de filmul lui Miloș Forman „Zborul deasupra unui cuib de cucu” după romanul cu același nume care tratează despre modificarea totală a persoanei după orice intervenție chirurgicală pe creier. Îmi adusesem aminte de ultima întâlnire la Oradea înainte de a fi rămas în occident, întâlnire la care pe undeva și-a luat rămas bun fără să spună că nu ne vom mai revedea niciodată așa cum a fost înainte. Am petrecut odată cu ocazia uneia dintre numeroasele intervenții chirurgicale prin care a trecut mama, ieșit din clinică, obosit și stresat o seară lungă la el acasă consumând o sticlă întregă de viniac iugoslav, asistat de pisica lui siameză, prințesa Suzuki. Doamne ce discuții sublime îmi revin în minte!

La vremea respectivă Mircea și Sucubus locuiau într-un subsol pitoresc, incomod și minuscul pe strada Paris, un cuib de nebunii și zăpăceli simpatice, ei trecând în acea perioadă prin faza trăită de mine în primii doi ani ai felceriei mele la Arad. Pe acolo am avut ocazia să-l întâlnim pe Berczi - plasticianul care a creat în Timișoara pentru prima dată un cerc unde se practica designul, el însuși un protagonist talentat într-ale artei kinetice, motiv pentru care la un moment dat a fost vizitat de ambasadorul SUA, vizită precedată de un întreg ritual stupid al serviciilor securității. Tot acolo am făcut cunoștință cu Sorin Titel, scriitorul plecat devreme dintre cei vii, dar și pe o scriitoare din capitală, parcă o doamnă Cristescu, o figură lăbărțată dar afirmativ foarte talentată. Din cercul lui Sucubus am cunoscut câteva figuri simpatice mult mai târziu, după ce părăsind „peștera”, deci subsolul, se aranjaseră într-o locuință de bloc la periferia orașului. Aici am fost găzduit și noi timp de două luni cât am făcut în 1971 un curs de psihiatrie, timp în care profitând și de mașina de scris al lui Mircea am reușit în numai trei zile să redactez rezumatul tezei mele de doctorat.

În acele timpuri, profesorul Pamfil conducea un cerc de bionică, dacă bine îmi aduc aminte în zilele de miercuri, ocazie de întâlnire a unei pleiade de figuri excentrice, dar culte, locvace și interesante, care se întreceau în descoperirea unor teme stupefiante pentru un raționalist ca mine. Dar discuțiile de acolo mi-au deschis orizonturi noi despre inedit, contradicțiile dintre știința „consacrată” și realitățile uluitor mai variate ca cele explicabile prin această știință. Atunci am înțeles că pe măsură ce cunoști mai mult, orizonturile până unde îți ajunge privirea se îndepărtează, deci, știi tot mai puțin. În ciuda recunoașterii acestei realități, adică a faptului că odată cu creșterea lineară a razei cercului până unde îți ajunge privirea, numărul necunoscutelor crește în proporție, cred, geometrică. Nu sunt în stare să definesc clar această rată a creșterii, fiind analfabet în matematică. Dar din nou m-am depărtat în timp de perioada despre care ar trebui să vorbesc.